

Ioana Bud

**Corespondența de dragoste
în literatura română**

Ioana Bud

---

*Corespondența de dragoste
în literatura română*

Editura MEGA

Cluj-Napoca

2019

DTP și copertă:
Editura Mega

© Ioana Bud, 2019

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BUD, IOANA

Corespondența de dragoste în literatura română / Ioana Bud. - Cluj-Napoca: Mega, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-020-078-9

821.135.1.09

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro

e-mail: mega@edituramega.ro

Cuprins

PREFAȚĂ. VIRTUȚILE ȘI SERVITUȚILE CORESPONDENȚEI DE DRAGOSTE	9
ARGUMENT.....	16
CAPITOLUL I. POETICA GENULUI EPISTOLAR.....	29
1.1. Corespondența – gen literar.....	29
1.2. Epistolarul: supragen și pact epistolar.....	38
1.3. Genul epistolar, gen feminin prin excelență?.....	45
Mundus muliebris.....	45
1.4. Condiții ale literarității scrisorilor.....	51
1.5. Valorile scrisorilor.....	55
1.6. Romanul epistolar vs. Romanul de dragoste.....	61
1.7. Rolul scrisorilor în trama narativă.....	65
1.8. Corespondența – specie a literaturii confesive.....	68
1.9. Tipologia genului epistolar intim.....	73
CAPITOLUL II. CORESPONDENȚA DE DRAGOSTE ÎN LITERATURA UNIVERSALĂ.....	81
2.1. Johann Gottfried Herder, Scrisori către Karoline.....	81
2.2. Îndrăgostitul Honoré de Balzac.....	89
2.2.1. Corespondența de dragoste Balzac – Laure de Berny.....	89
2.2.2. Corespondența de dragoste Balzac – Madame Hanska.....	94
2.3. Corespondența de dragoste a lui Gustave Flaubert.....	99
2.3.1. Imaginile vizuale în epistolele amoroase și chinurile stilului flaubertian.....	104
2.4. Iubirile lui Franz Kafka.....	108

2.4.1. Corespondența cu Felice, o iubire hipnotică născută într-o seară de august.....	109
2.4.2. Franz Kafka-Scrisorile către Milena și o iubire „mai curtenitoare”.....	112
2.4.3. Discursul metaepistolar sau vampirismul scrisorilor.....	118
2.4.4. Scrisoare – jurnal – carte poștală.....	122
2.5. Nikos Kazantzakis și iubirea unui Zorba cretan.....	125
2.6. Vladimir Nabokov, scriitorul rus al exilului și dragostea către Vera...130	
2.7. Václav Havel – Scrisorile către Olga, un discurs îndrăgostit ca univers compensativ.....	140

CAPITOLUL III. SPAȚIUL TABULAR AL SCRISORII, AVANTEXT AL VIITOARELOR OPERE LITERARE..... 146

3.1. Poetica discursului îndrăgostit: Mihai Eminescu – Veronica Micle.....	146
3.1.1. Iubirea pentru Eminescu – factor gnoseologic, propulsator al creației.....	157
3.2. Iubirea spiritualizată a lui Gala Galaction și Scrisorile către sora Zoe..167	
3.2.1. Suprapunerea discursului epistolar cu cel diaristic.....	172
3.2.2. Apelativele și discursul stilizat ale epistolierului.....	175
3.3. Corespondența de dragoste a lui Octavian Goga.....	177
3.3.1. Povești de iubire trecute prin călimara cu cerneală – Octavian Goga – Aurelia Rusu.....	178
3.3.2. Octavian Goga – Adelina Olteanu-Maior (1887–1910).....	185
3.3.3. Octavian Goga – Hortensia Cosma.....	187
3.3.4. Octavian Goga – Veturia Mureșanu.....	190
3.3.5. Stilistica scrisorilor de dragoste.....	193
3.3.6. Intimitatea imaginară a schimbului epistolar al lui Octavian Goga.....	195
3.4. Nae Ionescu – Elena-Margareta Fotino – dragostea dintre un filosof și „o fată fără noroc”.....	202
3.4.1. Metadiscursul epistolar.....	209
3.5. Lucian Blaga – epistolarul nebănuitelor trepte.....	213
3.5.1. Indianismul blagian.....	219
3.5.2. Lucian Blaga – Domnița Gherghinescu-Vania, Domnița Nebănuitelor trepte.....	221

3.6. Mircea Eliade-Maitreyi Devi – expresia scriptică a iubirii – confesiune.....	225
3.7. Leonid Dimov – Scrisori către Lucia.....	236
3.8. Radu Stanca și întâlnirea poetului cu anima.....	251
3.9. Dinu și Nelli Pillat – sacralitatea unei iubiri eterne.....	261
3.9.1. Spargerea tiparelor limbajului.....	272
3.10. Marin Preda – Aurora Cornu.....	275
CONCLUZII.....	283
BIBLIOGRAFIE.....	295

PREFAȚĂ

Virtuțile și servituțile corespondenței de dragoste

Chiar dacă în zilele noastre asistăm la un veritabil impas al corespondenței tradiționale (în paralel cu o adevărată explozie a comunicării electronice), această formă a literaturii de frontieră a jucat un rol important în moștenirea culturală europeană. În acest sens, putem să facem trimiteri la o serie de epistolieri celebri, precum: Cicero, Doamna de Sévigné, Voltaire, Pascal, Diderot, Rousseau, Goethe, dar și la numeroase alte nume sonore. Dincolo de apropierea lor strict formală, scrisorile prezintă o mare varietate, conferită de tematica abordată. Teoreticienii au remarcat faptul că scrisoarea presupune, în același timp, prezența și absența. În plus, ea poate fi considerată un substitut al dialogului oral. Mai exact, este o conversație purtată la distanță, în absența celor doi interlocutori. Scrisoarea este vehiculul unui mesaj, un mesaj ce nu beneficiază de avantajele mimicii (specifice dialogului purtat față în față) și care trebuie să țină cont de anumite reguli speciale, cum ar fi: precizarea datei și a locului redactării, utilizarea formulelor de adresare și de încheiere, atenția consacrată stilului, semnătura etc. Spre deosebire de cuvântul care zboară, scrisoarea reprezintă dovada materială a comunicării. De aici importanța accentuată acordată exprimării, stilului. Și tocmai pentru că scrisoarea reprezintă un document, ea angajează mai mult decât dialogul verbal.

De acest subiect fascinant se ocupă în recenta ei carte Bud Ioana. Mai exact, de una din cele mai incitante forme de manifestare ale

genului epistolar, scrisoarea de dragoste. Lucrarea se intitulează *Correspondența de dragoste în literatura română* și conține trei secțiuni ample: *Poetica genului epistolar*, *Correspondența de dragoste în literatura universală* și *Spațiul tabular al scrisorii, avânt al viitoarelor opere literare*. La acestea se adaugă *Argumentul*, *Concluziile* și o remarcabilă *Bibliografie* a problemelor abordate. Cum critica literară românească nu oferă prea multe titluri în privința corespondenței intime, Ioana Bud a trebuit să caute sprijin pe alte teritorii și l-a găsit în spațiul cultural francez.

Inițial teză de doctorat, studiul este elaborat în mod riguros și este foarte bine documentat. Prima secțiune pune bazele teoretice ale investigației, în timp ce următoarele două oferă o serie de exemple elocvente din literatura română și din cea universală, în măsură să valideze ipotezele teoretice avansate. Principalele idei care au stat la baza elaborării lucrării au fost expuse în argument. Doctoranda vorbește despre interesul pentru corespondența de dragoste din literatura română, un interes amplificat de tot mai acuta nevoie de autenticitate ce caracterizează literatura contemporană. Corespondența este privită ca gen literar, analiza ținând cont de criteriul estetic, de cel istoric și de cel social. Autoarea este preocupată îndeosebi de acele nuclee care exprimă – voit sau nu – o intenționalitate artistică. Corespondența de dragoste este investigată în contextul epocii în care ea a fost elaborată. Ioana Bud vorbește de existența unui gen epistolar și circumscrie principalele trăsături ale acestuia. O atenție deosebită se acordă relevării literarității corespondenței de dragoste, lucru firesc dacă ea poartă semnătura unor scriitori importanți. Pentru a-și susține opiniile, autoarea trimite la o serie de lucrări de referință apărute în spațiul cultural francez, francezii fiind extrem de interesați de investigarea discursului epistolar. Dintre criticii și teoreticienii literari, exegeta se oprește la: Roland Barthes, Maurice Blanchot, Philippe Lejeune, Jaap Lintvet, Christine Planté, José-Luis Diaz, Jürgen Siess etc. Nu sunt ignorați nici criticii și teoreticienii literari autohtoni: Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Ștefan Borbély, Gheorghe Glodeanu, Adrian Oțoiu. Lucrărilor de critică literară li se adaugă cele de filozofie, semnate de Jean Baudrillard,

Aurel Codoban, Gilles Deleuze, Jacques Derrida. Nu sunt neglijați nici istoricii (Lucian Boia), psihologii (Gaston Bachelard, Dennis de Rougemont), cercetătorii miturilor (Gilbert Durand, Corin Braga), esteticienii (Umberto Eco) etc.

Dincolo de aceste referințe majore, atenția autoarei se îndreaptă înspre texte, înspre corespondența propriu-zisă. În acest sens, ea examinează un impresionant corpus epistolar, reprezentativ pentru tema abordată. Caracterul novator al cercetării rezidă în „necesitatea considerării corespondenței de dragoste a scriitorilor ca avanttexte ale creației, laborator, spațiu privilegiat al exprimării și manifestării eului în devenire, adresându-se inimii și poeticității”. Chiar dacă obiectul cercetării îl reprezintă parcurgerea analitică a corespondenței de dragoste, autoarea nu evită nici trimiterile la celelalte genuri ale biograficului, precum jurnalele intime, autobiografiile sau memoriile. Ele se fac, însă, doar tangențial, în măsura în care vin să întărească opiniile exprimate în corespondență. Deși situată la periferia literaturii, corespondența de dragoste – îndeosebi cea a scriitorilor – se transformă în literatură autentică tocmai datorită sincerității sentimentelor exprimate și a talentului celui care scrie. Ioana Bud nu evită să precizeze nici dificultățile pe care le-a întâmpinat pe parcursul investigației, dificultăți ce provin din statutul incert al corespondenței, dar și opoziției dintre masculin și feminin, dublet ce presupune două maniere diferite de relevare a interiorității. Foarte bine documentată, cercetarea realizată de către Ioana Bud îmbină cu talent teoria și practica epistolară. În acest sens, ea se oprește la un corpus epistolar reprezentativ atât pentru literatura română, cât și pentru cea universală.

După cum o sugerează și titlul, primul capitol al investigației circumscrie *Poetica genului epistolar*. În acest sens, eseista parcurge o bibliografie bogată și de bună calitate. Scopul declarat este acela de a urmări maniera în care un text redactat fără pretenția literarității se transformă, totuși, în literatură. Corespondența este tratată în manieră diacronică, pentru a se vedea felul în care s-a metamorfozat, de-a lungul timpului, scrisoarea de dragoste. Autoarea urmărește și evoluția semantică a unor termeni precum *epistolă* și *scrisoare*.

Relevând diferitele măști ale epistolierului, analiza insistă pe apropierea dintre discursul epistolar și cel diaristic, lăsându-ne să pătrundem în eul profund al celui care scrie. Pentru a înțelege cât mai exact semnificațiile acestor texte nonficionale, autoarea propune și o tipologie a genului, ținând cont de criterii precum: statutul corespondenților (care pot fi iubiți, soți, amanți), tipurile de iubire și scrisorile reale și scrisorile fictive. Interesantă se dovedește și tratarea corespondenței de dragoste în epoca electronică, perioadă în care aceasta cunoaște – după un prestigiu de secole – o puternică degradare.

Cea de a doua mare secțiune a cărții analizează *Corespondența de dragoste din literatura universală*. Scopul este acela de a releva câteva din marile corespondențe intime redactate de-a lungul anilor în diferite limbi. În același timp, comentariile vin să ilustreze valabilitatea ideilor teoretice exprimate în debutul lucrării. De fiecare dată, Ioana Bud stabilește și afinitățile existente între discursul îndrăgostit al scriitorilor din literatura universală și cel existent în literatura română. Desigur, capitolul nu are caracter exhaustiv, alcătuind doar o introducere în corespondența de dragoste a câtorva scriitori ce au marcat literatura universală. Autorii selectați sunt diferiți atât prin apartenența lor culturală, cât și prin faptul că s-au manifestat în genuri literare diferite. Selecția s-a dovedit dificilă tocmai datorită numărului mare al materialelor aflate la dispoziția exegetei. Din literatura germană, Ioana Bud se oprește la corespondența de dragoste dintre Gottfried Herder și Karoline Flachsland. Alegerea nu este întâmplătoare, deoarece, ca precursor al romantismului german, Herder l-a influențat pe Mihai Eminescu. O atenție deosebită se acordă și scrisorilor lui Franz Kafka adresate logodnicei sale Felice Bauer, cât și corespondenței purtate cu Milena Jesenska, traducătoarea în limba cehă a scriitorului. Confesiunile reputatului prozator facilitează mai buna cunoaștere a omului din spatele operei, dar și înțelegerea adecvată a creației. Din literatura franceză, Ioana Bud se oprește la corespondența dintre Honoré de Balzac și muzele acestuia, Laure de Berny și contesa Hanska. Autoarea relevă tipul de iubire ce se manifestă în spațiul scrisorii, dar și maniera în care iubitele

scriitorului s-au transformat în personaje ale *Comediei umane*. În același timp, sunt relevate confesiunile cu valoare metatextuală, prin care marii scriitori își dezvăluie crezul artistic. Tot de spațiul cultural francez ține și corespondența de dragoste dintre Gustave Flaubert și Louise Colet, în care celebrul scriitor vorbește atât despre sentimentele sale, cât și despre viziunea sa despre artă. Alte corespondențe comentate sunt *Scrisorile către Galateea* ale lui Nikos Kazantzakis, *Scrisorile către Vera* ale lui Vladimir Nabokov și *Scrisorile către Olga* ale lui Václav Havel.

Spațiul cel mai important al lucrării investighează corespondența de dragoste din literatura română. Cercetarea nu are nici de această dată caracter exhaustiv, autoarea ocupându-se doar de „exemplele notabile”. Comentariul se bazează pe criteriul cronologic al redactării epistolelor, nu pe acela al apariției lor în volum. Pe parcursul investigațiilor sale, eseista își propune „delimitarea identității și personalității celor doi parteneri și viziunea lor asupra iubirii, temele recurente și strategiile retorice de construcție a discursului epistolar, modul în care confesiunea se întâlnește cu beletristica și identificarea diverselor ipostaze ale eului creator”.

Prima corespondență analizată este cea dintre Mihai Eminescu și Veronica Micle. Este vorba de o iubire zbuciumată, scrisorile încercând să anuleze distanța dintre cei doi îndrăgostiți. Dincolo de radiografia minuțioasă a sentimentelor, analiza relevă maniera în care iubirea a marcat creația celor doi poeți. Tipărită recent, mai puțin cunoscută este corespondența dintre Gala Galaction și Zoe Dimitriu-Marcoci, viitoarea soție a scriitorului. Interesant este faptul că discursul epistolar produce o întrerupere a discursului diaristic. În plus, scrisorile permit o mai bună cunoaștere a omului Grigore Pișculescu, tânăr aflat în plin proces de formare. O atenție deosebită se acordă și corespondenței purtate de către Octavian Goga și muzele sale, Aurelia Rusu, Hortensia Cosma și Veturia Triteanu. Fiind vorba de o poveste de dragoste mai puțin cunoscută, Ioana Bud insistă pe schimbul epistolar dintre poet și dascălița Aurelia Rusu. Iubirea juvenilă dintre cei doi reprezintă un capitol de istorie maramureșeană. Autoarea are meritul de a fi cercetat în mod

amănunțit această poveste de dragoste efemeră pentru marele poet, dar care a marcat-o pe viață pe tânăra învățătoare. Foarte bine documentată, exegeta își bazează comentariul pe copii după scrisori, cărți poștale și fotografii. Pagini profunde și bine documentate sunt dedicate corespondenței dintre Nae Ionescu și Elena-Margareta Fotino, dintre Lucian Blaga și câteva din muzele sale (Cornelia Brediceanu și Domnița Gherghinescu-Vania), dintre Leonid Dimov și viitoarea lui soție, Lucia, dintre Radu Stanca și Dorina Ghibu, dintre Dinu și Nelli Pillat, dintre Marin Preda și Aurora Cornu. Unele dintre aceste povești de dragoste sunt foarte cunoscute, în timp ce altele tind să se impună în conștiința publică. Un caz special este iubirea dintre Maitreyi Devi și Mircea Eliade. Cei doi trăiesc o intensă poveste de dragoste la Calcutta, întreruptă în mod brutal de către tatăl fetei, profesorul Dasgupta. Maitreyi află abia după 42 de ani detalii despre romanul pe care i l-a dedicat Mircea Eliade și în sufletul ei se trezește mistuitor focul pasiunii de odinioară. O pasiune atât de puternică încât, sub pretextul unor conferințe despre Rabindranath Tagore, ea pleacă la Chicago pentru a-și întâlni iubirea din tinerețe. Este interesant faptul că cei doi nu poartă o corespondență directă, scrisorile istoricului religiilor fiind cenzurate de către soția acestuia, d-na Christinel Eliade. Drept urmare, neînțelegând de ce iubitul de odinioară nu îi răspunde la scrisori, ființa amoroasă se vede obligată să se confeseze unor intermediari precum indianistul Sergiu Al-George și profesorul Mac Linscott Ricketts, biograful și fostul doctorand al lui Eliade. Cu toate acestea, corespondența se dovedește elocventă în privința sentimentelor nutrite de către Maitreyi Devi.

Important este faptul că autoarea nu caută în aceste povești de dragoste diferitele anecdote din intimitatea epistolierilor, ci o interesează literaritatea textelor, retorica scrisorilor de dragoste, precum și maniera în care poveștile de dragoste au dus la geneza unor opere. Investigația insistă pe circumscrierea personalității partenerilor de dialog și pe viziunea acestora asupra iubirii. Sunt analizate temele recurente ale mesajelor scrise, dar și diferitele strategii de seducție utilizate pe parcursul confesiunilor. De asemenea, Ioana Bud relevă apropierea dintre confesiune și opera propriu-zisă.

Îmbinând cu talent cercetarea hermeneutică cu analiza de text, lucrarea are meritul de a realiza o sinteză reușită a corespondenței de dragoste din literatura română. În același timp, ea reușește să dezvăluie marea varietate a formelor epistolare de dragoste, privite în evoluția lor cronologică.

Gheorghe Glodeanu